

Передмова

Колись мій вчитель фізики Михайло Мар'яш сказав (а я навчався у класі з поглибленим вивченням фізики), що він не фізик, а тільки вчитель фізики. Бо фізики – це ті, хто роблять експерименти, роблять відкриття і т. д. Виходячи з цієї тези, історики – це ті, хто пишуть історію, а не лише її викладають (прошу наперед колеґ-педагоґів мене не лінчувати). Водночас, у мене не має ілюзій щодо масового читання наукових історичних текстів. Виходячи з цієї данності, я почав писати до газет і різних сайтів, викладаючи свої історичні розвідки у вигляді популярних текстів з «легким науковим напиленням». Дякую за можливість протягом двох років писати до івано-франківського «Галицького Кореспондента», головна редакторка якого Тетяна Соболик, практично не втручалася в мою роботу. Одна стаття про польського поета Ф. Карпінського публікувалася в польськомовній газеті «Kurier Galicyjski», за що спасибі світлої пам'яті Мирославу Ровіцькому. І остання, про Симона Петлюру, побачила світ на сайті журналу «Локальна історія», за що вдячність головному редактору, львів'янину Віталію Лясці, з яким ми добре знайомі ще з часів Всеукраїнських студентських олімпіад з історії у м. Харкові, де обоє здобули III місце у 2008 р.

Майже усі тексти появилися у співавторстві з моїм однокурсником Романом Чорненьким, з яким разом навчалися у Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника, «зробивши магістерку» у 2009 р. По-перше, двом працювати – то не одному. По-друге, Роман захищав дисертацію на тему повсякденного життя поляків Станіславівського воєводства, а тому мав накопичений величезний архівний матеріал з місцевої історії, якого у мене не було, адже моєю нішею в науці були українські мігранти. Власне, так виникла ідея скооперуватися. І вона виявилася наймовірною успішною! Тисячі переглядів, сотні лайків, десят-

ки поширень і коментарів у соціальних мережах – це спонукало задуматись над публікацією збірника цих статей окремою книгою про Івано-Франківськ / Станиславів, який за час студій став мені рідним. Любов до місцевої історії була ще більш підсилена нашою чудовою співпрацею з Центром польської культури та європейського діалогу в Івано-Франківську, директорка Мар'я Осідач, в рамках якої організуємо уже V міжнародну наукову конференцію «Станиславів та Станиславівщина». Традиційно її співорганізатором виступає рідний мені ПНУ ім. В. Стефаника, за що окреме спасибі ректору Ігорю Цепенді. Цьогоріч конференція присвячена українсько-польській співпраці з нагоди 100-річчя союзу Пілсудський–Петлюра.

Останнім аргументом став карантин, коли я, щоб розвіяти сірі будні для своїх друзів, почав виставляти кожного дня на своїй сторінці у фейсбуці одну статтю з 2017–2019 рр. Зацікавленість виявилась ще більшою! Ринок потребує цього товару – і ми його можемо дати. Якісний, професійний, базований на фаховій літературі та архівах, і, що для мене як історика головне, без легенд і міфів, які неможливо перевірити. Є таке правило: «Чим більш розвинуте краєзнавство, тим історія є точнішою». У такий спосіб робимо свій внесок у популяризацію та розвиток історичної науки.

Статті згруповані за історичними періодами, які у них найбільш відображені. Хоча, очевидно, цей поділ є умовним і практично в кожній статті ви знайдете перетин різних тем та часів. В кінці кожної публікації даємо список використаних джерел та літератури, що буде корисним для тих, хто виявить бажання поглибити свої знання з цієї теми. Хоча Опришківці з 1965 р. стали частиною Івано-Франківська, та, оскільки один з авторів проживає в цьому мікрорайоні, то до книги додана стаття про тамтешній храм УГКЦ, створена у співавторстві з його співробітником отцем Тарасом Огаром.

Водночас, цією книгою започатковує серію «Цікава історія», що не обмежуватиметься лише локальними темами чи науково-популярним форматом. Серія буде орієнтована, зокрема, як на любителів історії, так і на

усіх прихильників гуманітаристики загалом. Глибока вдячність моїй матері Галині Михайлівні Гаврилишин (у дівочтві Чоланюк), родом з с. Велика Кам'янка на Коломийщині, яка завжди підтримувала мої наукові починання. Окреме спасибі моїй вчительці історії та стрийні Тетяні Юліанівні Гаврилишин, випускниці історичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка, що заклала міцний фундамент моєї любові до Клію. Неможливо не згадати керівника мого дисертаційного дослідження в ПНУ ім. В. Стефаника д.і.н., проф. Олега Станіславовича Жерноклеєва та керівника Романа – д.і.н., проф. Володимира Леоновича Комара, які заклали основи наших наукових навичок та вмінь. Завжди давала добрий настрій і вірила в мене Світлана Сандалович, з якою ми познайомилися в аспірантурі.

Від обох авторів висловлюю подяку за допомогу у зборі джерельного матеріалу працівникам Державного архіву Івано-Франківської області: директорам архіву різних років – Катерині Мицан, Ігорю Гринику, виконувачу обов'язків директора Любомиру Харуку; науковому співробітнику відділу організаційно-аналітичної та режимно-секретної роботи Марії Римарук; начальнику відділу звернень громадян, діловодного обліку та контролю Андрію Сміжаку; заступнику начальника відділу забезпечення збереженості документів, обліку та довідкового апарату Віталію Гапишину; головному спеціалісту відділу використання інформації документів Тарасу Галяну. Також щире спасибі працівникам Державного архіву Львівської області: директорів архіву Ірині Мартенс; заступниці директора архіву Галині Кордіяці; науковому співробітнику відділу використання інформації документів Володимиру Мирошу; колишній співробітниці архіву, головному спеціалісту відділу використання інформації документів Оксані Білас. Окрему подяку за наданий візуальний контент висловлюємо Національному цифровому архіву Польщі (НАС).

За неодноразові консультації теж висловлюємо вдячність івано-франківському краєзнавцю Леоніду

Орлу, з яким спільно написана стаття «Міфи старого некрополя», завідувачу філії Національного військово-історичного музею України – музею «Герої Дніпра» Яремі Кваснюку, рабину Івано-Франківського регіону Мойше Лейб Колеснику, та, зокрема, д.і.н., професору Військової Технічної Академії у Варшаві Адаму Останеку, к.і.н., завідувачу кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської теологічної академії імені Івана Золотоустого Руслану Делятинському, к.і.н., доц. ПНУ ім. В. Стефаніка Петрові Костючкові та к.і.н., доц. КНУ ім. Т. Шевченка Андрію Руккасу.

Останні «муки» над редагуванням цієї книги відбувалися в моєму рідному смт. Коропець на Тернопільщині. А тому ніяк не можу не подякувати закладу, куди в час карантину я ходив як на роботу і користався інтернетом – бару-кафе «Ласощі» (ПП Філіпченко Валентина Володимирівна). До речі, мене там Дарія Іванівна і Мирослава Ярославівна пригощали смачним борщем, рекомендую при нагоді теж спробувати, відвідавши, наприклад, славнозвісний графський Палац Бадені (1906 р.) чи кімнату-музей Богдана Гаврилишина (2019 р.) та інші цікаві місця, що знаходяться всього-на-всього за 45 км від Івано-Франківська.

Петро Гаврилишин

У складі Австрійської імперії та Австро-Угорщини

1. Францішек Карпінський в Станиславові

Мало хто знає, але майже вісім років свого життя видатний польський поет, драматург та перекладач епохи Просвітництва Францішек Карпінський (1741-1825) провів у нашому місті, навчаючись у Єзуїтському Колегіумі (1750-1758). Його творчість тепер вивчається в усіх польських школах. Спробуємо сьогодні відкрити цю маловідому сторінку історії нашого міста, яку він залишив нам у своїх спогадах.

Серед місцевих дослідників біографії Ф. Карпінського варто виділити Ольгу Цівкач, що донедавна працювала в Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника в Івано-Франківську та краєзнавця Володимира Полека. Свої спогади славетний поет залишив у праці «*Historia mego wieku i ludzi, z którgymi żyłem*» («Історія мого століття та людей, з якими жив»), що вийшла вперше друком у Вільнюсі в 1827 р. та неодноразово перевидавалась в різних куточках Польщі. Ми використовуємо фрагменти з цієї книги, які добротно переклав директор Народного музею освіти Прикарпаття Юрій Угорчак з Івано-Франківська.

Народився майбутній поет 4 жовтня 1741 р. в с. Голосків, поблизу містечка Отинія, у сім'ї дрібних шляхтичів Анджея і Розалії Карпінських. Батько був адміністратором родинного села поета, що належало до власності Потоцьких. Мати походила з родини Спендовських.

Уже саме його народження було нетиповим та прокувало йому неординарну на той час долю. Це за-

Францішек Карпінський
(1741-1825)

раз ми звикли до значної кількості прозаїків та поетів у кожному великому місті, а в 18-19 ст. особа поета, що друкувався, була шанованою, до неї прислухались, вона могла істотно впливати на суспільство. Для прикладу, як тут не згадати, який вплив здійснили вірші Тараса Шевченка чи творчість Івана Франка на формування та становлення українського народу.

Ввечері 4 жовтня 1741 р. до його батька прибіг сусід Козловський та попередив, що цієї ночі Олекса Довбуш з 12 молодцями збирається напасти і пограбувати дім Карпінських. Сам поет залишив опис цієї події у своїх спогадах: «В моєї матері почалися вже передродові потуги, а батько, може, зі страху втратити життя, покинувши дім, з чим міг, якнайшвидше сховався до поблизького лісу, залишивши розпорядження, щоб цьому жакливному гостеві з його товаришами хліб, сир і горілка були приготовані на стіл якнайбільше. Десять годину після мого народження прийшов зі своїми Довбушук, але нікого не застав у цілому будинку, крім моєї лежачої матері та баби, яка мене прийняла... Мама нічого говорити не могла з болю і страху, але баба, приступивши зі мною на руках до Довбушука, сказала: «Година тільки, як це дитя народилось, пам'ятай про Бога, про матір, яка ще страждає, і на це немовля, не роби їм жодної прикрості, коли тебе як доброго гостя приймаємо».

Це пом'якшило душу легендарного розбійника, і він наказав своїм хлопцям поводитися мирно, сівши до «наїдків і горілки, багато виставлених». Потім Довбуш залишив повитусі три червінці, попросивши породіллю, щоб та, на спогад про його перебування в цьому домі, охрестила хлопця Олексою.

Батьки Францішка Анджей і Розалія були порядними людьми, виховуючи дітей згідно християнських католицьких норм. Найсуворіше вони карали дітей за брехню, прищеплюючи скромність, взаємну пошану і любов всередині родини. Проте, напевне, зустріч із розбійником не минула зовсім без наслідків – Францішек вважався професійним збитошником: «З другою моєю сестрою, коли після молитви ми щоденно на сніданок молоко або пиво їли, я з'їдав більше, бо їв швид-

ше, на що вона скаржилась. Тоді я казав їй розділити молоко ложкою наполовину, і щоб вона свою половину собі тримала, а я, тим часом, з'їдав її половину, яка, мов крізь лійку, переходила на мій бік. Коли вона спала, я відв'язав з її шиї бурштиновий хрестик і виміняв у перехожої жінки з ягодами за квартиру ягід...».

У 1750 р. його віддають до Єзуїтського Колегіуму в Станиславові: «У вісім років, коли я вмів уже читати і трохи писати, батько віддав мене до близької станиславівської школи, де мій старший брат Антоній вже кілька років добре вчився, щоб і я потроху до школи привикав. Відвезли мене зимовою порою, і коли батько після обіду, залишаючи мене, від'їжджав додому, я, повідомлений про це і страшно боячись школи, за воротами моєї нової квартири, коли нікого біля саней не було, сховався там тихенько позаду і, лиш проїхавши половину дороги, видав себе кашлем. Зараз ми повернули на Станиславів, і кільканадцять різок, отриманих від тата, цей інцидент закінчили». Тепер в будинку Колегіуму знаходиться морфологічний корпус Івано-Франківського національного медичного університету, що на майдані Шептицького.

«Будучи ще дитиною, у школі я пізнав вас, солодощі дружби. Близько 400 учнів було у Станиславові, чому ж я тільки до двох, Сосновського і Маліцького, як і вони до мене, пригорнувся? Слід сказати, що, крім спільної поваги, яка найбільше зміцнює людську приязнь, а на якій в той час ми мало знали, щось є у віці, обличчі, у способі поведінки та подібності думок, що звичайно поєднує друзів. З Сосновським, який був у нижчій класі, до такої приязні дійшло, що ми не тільки присягнули в костелі, що будемо дружити до смерті, але навіть малу картку з нашими підписами написали, в якій, крім присяги дружби, була і спільна обітниця, щоб якби хтось із нас першим помер, то другому після смерті (в той час вірили у таку можливість) повинен показатися і про своє перебування на тому світі розповісти». Цих двох гімназистів залучали прислужувати ксьондзові у катедрі, і під час чергової Служби Божої для зміцнення свого союзу хлопчаки навіть поклали картку під вівтар і запричастились, щоб скріпити клятви.

Проте, за півроку, виїхавши на свята до батьків, його товариш Сосновський помер: «Його тіло привезли до Станиславова і в гробівці тамтешньої колегіати поховали. Вікна будинку, в якому я жив, були звернені на ґрати могил колегіати. Скільки то було страху, щоб Сосновський до мене не прийшов згідно з даною мені клятвою, скільки безсонних ночей, проведених в жахливому очікуванні, поки, висповідавшись і прийнявши Святе Причастя, я настільки осмілів, що потім вночі навіть до могильної огорожі йшов і духа товариша даремно викликав, бо ніколи мені не показався».

Саме в нашому місті молодий хлопець пережив своє перше кохання до Маріанни Броусель, називаючи її у своїх віршах під ім'ям Юстина. Літературознавці вважають, що Карпінський почав віршувати ще в Станиславові. Поет залишив нам у свої спогадах також цікавий фрагмент про практику дуелей у Станиславові: «Я вже мав з дванадцять літ, коли мій батько, викликаний на поєдинок офіцером передньої сторожі Янішевським, ранком мав виходити на бій. Незважаючи на строге відношення батька до нас, така в мене гаряча любов до нього відізналась, що я тихцем вночі довго гострив свою шабельку, щоб зранку, з початком поединку, Янішевського ззаду ударити в голову, хоч би мені прийшлося і загинути. Але завзятіці помирилися без бою, а я скористав на тому, бо коли батько довідався про це, кращу шабельку мені купив».

Початок осені 1758 р. Францішек зустрічає уже в Академії Єзуїтів у Львові, де продовжує своє навчання. Тут посилено вивчає філософію і теологію. У 1761 р. помирає його батько, якого хоронять біля костелу в Отинії. Поет брав участь у похороні, спеціально приїхавши зі Львова.

Закінчивши у 1765 р. Академію, отримує звання бакалавра теології та доктора філософії і вільних наук. Логічним завершенням такого навчання тоді було висвячення на католицького священника, проте, молодий поет відмовляється від прийняття сану. Присутній на екзамені львівський архієпископ Сераковський (Sierakowski) безуспішно намовляв його перейти в ду-

ховний стан. Повернувшись на Покуття, він іде працювати домашнім вчителем для синів Юзефа та Маріанни Понінських у с. Загайпілі біля Тлумача. І тут він несподівано закохується в господиню маєтку Маріанну Понінську. Їй він присвячує багато ліричних віршів, називаючи її в свої ідиліях теж Юстиною. Протягом півтора року у 1770-1771 рр. навчається у Відні, де вдосконалював знання іноземних мов та слухав лекції відомих природознавців.

Фото цісарсько-королівської гімназії в Станіславові (поштівка 1905 р.). У цьому будинку в 1750-1758 рр. в Єзуїтській колегії навчався Ф. Карпінський

Після Відня знову вертається на Покуття, зокрема, орендує землю в с. Вербівці біля Городенки, а згодом в с. Жабокруки біля Тлумача, пізніше – в с. Доброводи на Тернопільщині. У Львові в 1780 р. виходить друком перша друкована збірка поезій Карпінського «Zabawki wierszem i przyklady obuczajne», яку він присвячує молодому князю Адаму Єжи Чарторийському (1770-1861). Ця книжечка міняє його долю – один вірш із цієї збірки був присвячений відомому тодішньому польському поету Адаму Нарушевичу, який помічає талант автора. Нарушевич запрошує Францішка Карпінського до Варшави і представляє королю Станіславу Августу. Йому доручають опікуватися бібліотекою Чарторийських, яку він впорядковує. Тут Карпінський видає наступні три збір-

ки віршів і стає популярним. У 1792 р. отримує посаду гувернера сина князя Сангушка. Втомлений інтригами та конфліктами столиці в 1794 р. повертається до Галичини, що була вже під Австрійською імперією, та живе в Доброводах кілька років. Далі передає оренду синові сестри і знову їде до Варшави. Король Станіслав Август в знак прихильності надає Ф. Карпінському привілей на п'ятдесят років оренди маєтку Красник на східній околиці Біловезької Пущі. А вже з 1818 р. Карпінський проживає в с. Хоровцизна, де 1820 р. завершує працю над своїми мемуарами «*Historia mego wieku i ludzi, z którymi żyłem*». В цьому ж селі він і завершує свій земний шлях 4 вересня 1825 р. на вісімдесят третьому році життя. Похоронили його в с. Лисків, написавши згодом на пам'ятнику слова з його вірша «Повернення з Варшави на село»: «Ось мій дім убогий...».

Наприкінці 70-х рр. XIX ст. власник Голоскова пан Добровольський з-під Варшави спровадив 80 родин мазурів, які за значну суму розкупили його маєток. На місці, де був будинок Карпінського, спорудили каплицю, на якій 4 серпня 1901 р. урочисто відкрили меморіальну таблицю на честь

Гробівець Ф. Карпінського в с. Лисково (колись Хоровцизна) Пружанського району Брестської області, Білорусь

видатного польського поета. У найбільшому місті тогочасного Покуття – Коломиї – 16 вересня 1880 р. відкрили пам'ятник Ф. Карпінському, який, на жаль, не зберігся.

Список використаних джерел та літератури:

- 1) Карпинский Францишек // Большая советская энциклопедия: [в 30 т.] / под ред. А. М. Прохорова – 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1969.
- 2) Ф. Карпінський. Спомини. Уривок / пер. Ю. Угорчака // Краєзнавець Прикарпаття. – 2006. – №8. – С. 64–68.
- 3) Цівкач О. Літературне краєзнавство. Польська література Прикарпаття (XV-перша половина XX ст. Хрестоматія. Частина I. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. – 276 с.

- 4) Karpiński F. Historia mego wieku i ludzi, z którymi żyłem. Opracował Roman Sobol. Wydanie przygotowali Elżbieta Aleksandrowska i Zbigniew Goliński, Warszawa, 1987.
- 5) Sobol Roman. Karpiński Franciszek h. Korab // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1966. – t. XII/1, zeszyt 52. – s. 103–108.

2. Як Станиславів переміг Коломию

Довший час Станиславів програвав Коломиї як місту, яке було давнішим, більшим і відомішим. Та історія не стоїть на місці, приходять нові люди: енергійніші, завзятіші, більш відкриті до нового та до змін. Так і прихід до влади бургомістра, поляка Ігнація Камінського, теж багато чого змінив – Станиславів почав поступово доганяти і навіть переганяти Коломию!

Мова йде про змагання за право бути центром нової єпархії в Греко-Католицькій церкві. Цю тему найбільше досліджували івано-франківські історики Р. Делятинський та І. Андрухів. Майже сотню років (протягом 1790-1885 рр.) тривала передісторія заснування Станиславівської єпархії (1885-1946 рр.). Такий довгий підготовчий період можна пояснити тим, що Греко-Католицька церква тоді діяла в багатоетнічній імперії Габсбургів в основному на землях Галичини, за володіння якою боролися як українці, так і поляки.

Потреба створення нової єпархії мала певні об'єктивні причини. Перший раз це питання порушили у 1790 р. єпископи П. Білянський і М. Рилло, які подали прохання австрійському імператору Леопольду III про створення у Львові Галицької митрополії, при цьому ще додатко-

**Юліан Пелеш,
Станиславівський єпископ
(1885-1891)**

во утворивши третє єпископство. Це перше звернення про потребу нової єпархії тоді не було задоволене. Варто додати, що протягом 1790-1848 рр. порушувалось питання тільки про третю єпархію в Галичині, але без її точної назви.

Другий раз це питання було підняте вже першим митрополитом відновленої Галицької митрополії Антоном Ангеловичем. Тоді Львівська єпархія була величезною, нараховувала 1200 парохій. Відкрилось поле місійної діяльності на православної Буковині, де греко-католики не мали жодного священника. Через це митрополит А. Ангелович прагнув заснувати нову єпархію десь поблизу з центром в Городенці або Снятині. Для цього він 24 грудня 1806 р. надіслав петицію до цїсаря Франца І. За різними версіями, вона або була відхилена, або залишилась без відповіді. Саме тоді тривали перемовини про піднесення греко-католицького Львівського єпископа на митрополита, що, імовірно, не сприяло вирішенню питання нової церковної адміністративної одиниці.

Резиденція греко-католицького єпископа в Станиславові
на вул. Липовій, австрійська поштівка

Тільки аж у 1842 р. постало знову це питання. Префект Ватиканської бібліотеки Августин Тайнер просив о.-декана М. Малиновського надіслати йому звіт про потреби духовенства греко-католицької церкви в Галичи-

ні. У своїй відповіді о. М. Малиновський ствердив: «Належить збільшити число епархій у королівстві Галичина на два єпископства, а саме в Тернополі і Станіславові, бо епархії Львівська і Перемиська розтягуються на таку територію і стільки населення обіймають, що ледве чи де в цілому християнському світі знайдеш їм подібне». Наведемо цікаву статистику про співвідношення вірних і єпископів у православних, греко-католиків та римо-католиків на сер. XIX ст. В Австрійській імперії на 3 млн. православних було 19 єпископів, а на 3,6 млн. греко-католиків – 9 єпископів. На 2,3 млн. греко-католиків в Галичині було 2 єпископи, а на 2,3 млн. римо-католиків – 4 єпископи.

«Весна народів» в Австрійській імперії 1848 р. об'явила прагнення її окремих народів. У Львові утворилася Головна Руська Рада, що 14 вересня 1849 р. прийняла постанову про створення третьої епархії в Станіславові. На думку історика Руслана Делятинського, якраз тоді було вперше заявлено про центр нової епархії саме в Станіславові.

У березні 1850 р. митрополит М. Левицький та Перемиський єпископ Г. Яхимович надіслали до Відня петицію про заснування нової дієцезії для південно-східної Галичини і Буковини. Одними з основних причин потреби вирішення цього питання були названі неможливість скликати Синод за наявності двох єпископів та віддаленість Львова як осідку катедри від більшості парафій. На погляд митрополита, пропонований поділ на Львівську і Станіславівську був би найбільш ефективним, адже «йшов би по лінії розподілу

цілої території на дві майже рівні частини, залишаючи за Львовом більшу кількість населення і парафій, легкодоступних для візитацій через своє положення, та був би значним полегшенням для Львівського єпископа-митрополита». Декретом цісаря від 28 травня

Вівтар Богородиці у катедрі Святого Воскресіння, 1901 р.

1850 р. дозволено створити Станиславівську єпархію з потрібним для цього фондом. А 22 вересня 1850 р. міністерство віросповідань та освіти подало інформацію, що Ватикан на це погодився. Президією Намісництва було дане розпорядження про організацію Станиславівської єпархії, згідно з яким складено навіть «індивідуальні графіки» 20 деканатів новостворюваної єпархії, де містилися дані про кількість вірних, священників, парафій, монастирів і монахів. 20 деканатів було зібрано в таблиці по чотирьох повітах: Станиславів, Коломия, Чортків і Чернівці. Проте справа далі призупинилась як з об'єктивних, так і суб'єктивних причин.

У 1851 р. авторитетний професор Львівського університету д-р І. Шараневич листом звертався до керівництва Намісництва, намагаючись обґрунтувати потребу нарешті заснувати Станиславівську єпархію. Не менше десяти клопотань було у цій справі, але справа чомусь не рухалася. Правда, в статуті Галицького сейму 1861 р. Станиславівський єпископ отримував постійне місце, поки ж єпархії не існувало, то його місце тимчасово займав Львівський єпископ-помічник.

Цікаво, що під час обговорення відновлення Краківського єпископства на засіданні бюджетної комісії у березні 1879 р. виступив український посол д-р Юзичинський. Він заявив, що греко-католицьке єпископство в Станиславові теж має бути створено. Міністр віросповідань і освіти відреагував критично на виступ Юзичинського, зазначивши таке: «...Однак не слід забувати, що галицький релігійний фонд виник майже виключно із фондів римо-католицького обряду».

Краєзнавець В. Полек вважав, що зволікання з завершенням утворення єпархії можна пояснити небажанням польського римо-католицького духовенства та еліти, які вбачали у новому єпископстві зміцнення релігійного і національно-культурного становища українців у Галичині. Існує також інша версія, згідно з якою до заснування нового єпископства не дійшло через брак коштів. І дійсно, утворення Румунської церковної провінції в 1853 р. виявило, що призначеної дотації не вистачало, тому заснування Станиславівської єпархії,

можливо, через це було відкладено на пізніший час, який настав аж у 1885 р. Чомусь австрійський уряд не хотів виділяти кошти з Галицького релігійного фонду на створення українцями нової церковної адміністративної одиниці. виправити ситуацію спробував посол о. Олексій Заклинський, котрий 5 травня 1879 р. виступив у парламенті Австро-Угорської імперії з промовою у питанні польського Тарнівського єпископства, порушивши водночас і питання про створення Станіславівської єпархії. О. Заклинський обґрунтував у своєму виступі, що Галицький релігійний фонд наповнюється також і греко-католиками, а тому «у нас є таке ж право до релігійного фонду, як і в римо-католицького кліру».

Катедральний собор
Святого Воскресіння,
поштівка поч. ХХ ст.

Проте справа тоді і далі не зрушилась із місця. Імовірно, саме через цей виступ Заклинського міністр Зем'ялковський вжив заходів, щоб при наступних виборах в держдуму імперії його кандидатуру не висували. Отже, з різних причин створення Станіславівського єпископства ще не відбулось. Справа пересувалась з року на рік, хоча митрополити постійно її порушували. Поширення москвофільства та загроза поширення православ'я спонукали до активніших дій. Більша національна свідомість підняла домагання піднесення церковного життя в Галичині на новий організаційний рівень.

Тільки у 1885 р. рішення щодо створення єпархії було остаточним. Як це часто буває, свою роль відіграли особисті зв'язки. До справи долучився сам престолонаслідник, архикнязь Рудольф. Його учителем-наставником був майбутній перший Станіславський єпископ Юліан Пелеш. Зокрема, у своєму посланні від 10 січня 1886 р. Пелеш пише так: «Одначе не спустив я з ока цієї справи. Той, що її поставив на бажаний шлях, – Його Величність Цісар Франц Йосиф I в порозумінні зі Святим Апостольським Престолом, котрого теперішній представник

при цісарськiм дворi Його Величнiсть Апостольський Нунцiй, Архиепископ Нiкейський Серафiн Ванутеллi, вiрний засадам Св. Письма, все i при кожнiй нагодi заявляє про особливу зичливiсть та прихильнiсть дiлам Русинiв-католикiв, Його Величнiсть благоволив наймилостивiше наказати, щоб справа Станiславiвського єпископства була остаточно полагоджена. I так сталось».

Рiзнi перешкоди, якi ще стояли у тiй справi, швидко усунули, видiливши потрiбнi кошти на пiдтримку єпархiї, капiтули (дорадчий орган при єпископi) та консисторської канцелярiї. Отож, можемо припустити, що одну з ключових ролей в утвореннi Станiславiвського єпископства вiдiграла пiдтримка свiтської влади. В той же час iшли перемовини австрiйського уряду з Апостольським Престолом щодо канонiзацiї єпархiї. В результатi 26 березня 1885 р. Папа Лев XIII пiдписав буллу про створення Станiславiвської єпархiї. Першого листопада 1885 р. о. Юлiан Пелеш прийняв у храмі св. Юра у Львовi єпископськi свiчення з рук греко-католицького митрополита Сильвестра Сембратовича як святителя, i львiвських архiєпископiв Северина Домброва-Моравського (латинського обряду) та Iзаака Николая Iсаковича (вiрменського обряду) як спiвсвятителiв. Парафiяльна церква Святого Воскресiння стала вiдтепер Катедральним собором Святого Воскресiння, яким ми його знаємо i сьогодні. На єпископському престолi у Станiславовi Юлiан Пелеш пробув шiсть рокiв, пiсля чого був переведений на Перемишльську катедру.

Бiограф Юлiана Пелеша о. Северин Матковський написав у 1932 р. на основi зiбраних ним спогадiв сучасникiв: «...Интронiзацiя Єпископа Пелеша (в 1886 р.) випала величаво. Такого привiтання, яке зготовив першому Станiславiвському Єпископовi бурмiстр мiста д-р Камiнський, здається, Станiславiв ще не бачив i не зараз побачить. Цiле мiсто удекороване. З'їзд священникiв i свiтських людей величезний, всi готелi, приватнi домi, школи i касарнi занятi гiстьми. Одним словом, був це трiумфальний в'їзд, вiдсвяткований мiстом, околицею i цiлою новою єпархiєю. Але одночасно був це трiумф бурмiстра д-ра Камiнського, який мусив звести

велику боротьбу з Коломиєю, що всіма силами старалася стати столицею нової єпархії. Однак д-р Камінський, що був також послом до Відня, побідив і вибір упав на Станиславів...». У цьому фрагменті впливає дуже цікавий для нас факт – підтримка створення греко-католицької єпархії в Станиславові лідером польської громади, бургомістром Ігнацієм Камінським, що був ветераном Січневого повстання поляків 1863 р. проти Російської імперії і, звичайно, римо-католиком. Після поразки борців за відновлення Польської держави виїхав до Австрійської імперії, знайшовши собі притулок у порівняно невеликому провінційному галицькому місті Станиславові. Припускаємо, Камінський розумів, яке значення має для розвитку міста стати осідком для єпископа, а тому став понад своїми вузько-національними інтересами та зі свого боку підтримав цю ідею, вирвавши перемогу в змаганні з Коломиєю. У багатьох моментах приблизно до останньої третини ХІХ ст. Коломия стояла вище від Станиславова. Проте саме за бургомистра І. Камінського, який активно почав розбудовувати місто після Мармулядової пожежі 1868 р., Станиславів почав доганяти і переганяти Коломию.

Минуло ще трохи часу, і невдовзі після Першої світової війни, у 1921 р., Станиславів стає центром новоутвореного однойменного воєводства, попередника нашої області. Хто знає, чи не було тоді в Коломиї шансу стати в майбутньому обласним центром?

Список використаних джерел та літератури:

- 1) Андрухів І., Кам'янський П. Історія релігійного життя в Галичині та на Прикарпатті: історико-правовий аналіз. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 362 с.
- 2) Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. – Івано-Франківськ, 2010. – 500 с.
- 3) Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – 88 с.
- 4) Делятинський Р. Історія Станіславської Єпархії (1885–1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 96 с.
- 5) Лотоцький В. Релігійне життя української громади Станиславова другої половини ХІХ ст. // Галичина. – 2013. – Ч. 22–23. – С. 288–298.

ЗМІСТ

Передмова	3
-----------------	---

У складі Австрійської імперії та Австро-Угорщини

1. Францішек Карпінський в Станіславові	7
2. Як Станіславів переміг Коломию	13
3. Франко, кохання та Станіславів	20
4. Агатон Гіллер в історії Станіславова	28
5. Шептицький у Станіславові	41
6. Міфи старого некрополя	51
7. Каса оцдадності Станіславова	57
8. Забутий бургомістр	67
9. Володимир Гнатюк у Станіславові	75

Вир Української революції

10. Листопадовий зрив у Станіславові	83
11. Станіславів – столиця ЗУНР	91
12. Диктатор ЗУНР	98
13. Вітовський – людина із сильною волею	108
14. Станіславівське «заслання» полковника Болбочана	116
15. Головний Отаман у Станіславові	125

Міжвоєнний період – затишшя перед бурею

16. Станіславівське воєводство: історичний досвід	137
17. Пiлсудський у Станіславові та воєводстві	147
18. Нестор Махно в Станіславові	153
19. Великий піст у Станіславові	163
20. Перше травня в Станіславові до совітів	167
21. Станіславів Пасажирський	172
22. Німці у Станіславові	182

Війна, що найбільше змінила Stanisławów і не тільки

23. Голокост в Станіславі: робімо висновки	188
24. Блаженна Марія Антоніна Кратохвіль	197
25. Вивезення «остарбайтерів» із Станіслава	208
26. Свято дивізії «Галичина»	216

Радянський період

27. Ціна Перемоги для Станіслава	222
28. Як Станіслав міняли на соціалістичне місто	228
29. Генплан Станіслава 1955 року: Зміни над Бистрицями	236
30. Тернистий шлях Опришівецького храму	244